

ОБРЯД УСТАНОВЛЕННЯ ТРОЇЦЬКОЇ «ВІХИ» НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ

Олександр Курочкін
Володимир Сироткін

УДК 398.332.16(477.41)

У статті на основі польових етнографічних матеріалів відтворено архаїчний ритуал установаження троїцько-купальських дерев, що й нині побутує на Лівобережжі. Проаналізовано процеси семантичного перекодування і модифікації обрядових символів під впливом соціально-культурних зрушень та ідеологічної кон'юнктури.

Ключові слова: Переяславщина, Зелені свята, «віха», молодіжна громада, традиція, інновація.

В статье на основе полевых этнографических материалов воспроизведен архаичный ритуал установления троїцко-купальских деревьев, который и сейчас бытует на Левобережье. Сделан анализ процессов семантического перекодирования и модификации обрядовых символов под влиянием социально-культурных сдвигов и идеологической конъюнктуры.

Ключевые слова: Переяславщина, Троица, «виха», молодежная община, традиция, инновация.

The article based on the field ethnographical materials reconstructs the archaic ritual of erecting the Whit Sunday — Midsummer Day's trees which is still to be observed on Left-Bank Ukraine. There have been analyzed the processes of semantic re-encoding and modification of ritual symbols influenced by the social-cultural changes and ideological conjuncture.

Keywords: Pereyaslavshchyna, Green Week (Whitsuntide week), *vikha* (ritual stake), youth community, tradition, innovation.

На відміну від багатьох країн Західної Європи, де ретельно каталогізовані народні звичаї та обряди відтворюють переважно на фольклорних святах і фестивалях, в Україні ще зберігаються життєздатні осередки автентичних святкових традицій. У зв'язку з прискоренням темпів глобалізації, розвитком транспорту, інформаційних технологій, міграцією робочої сили тощо цих осередків з кожним роком стає дедалі менше, тому їх вивчення залишається одним із пріоритетних завдань вітчизняної етнології.

Укотре переконалися в тому, що джерела народної творчості ще не висохли остаточно й просочуються крізь товщу нашої техногенної і постатеїстичної цивілізації, авторам цього повідомлення вдалося під час відзначення Зелених свят (П'ятдесятниці) 2013 року в с. Сошників Бориспільського району на Київщині. Село розміщене в межах лівобічної дніпровської пойми, по берегах і серед заплав ще досі ледве існуючої літописної Карані й пересохлої Сріблянки, води яких раніше розливалися по всіх низинах, утворюючи рельєф пісчаних пагорбів, оточених болотами, чагарниками. Нав-

коло села розкинулися великі масиви дубових гаїв, які там чи там переходять у значні соснові бори. Тому мапа місцевості багата на цікаву топонімію. Край здавна приваблював поселенців. В околицях села виявлені поселення черняхівської культури й кургани часів Київської Русі. Уперше населений пункт згадано в документах 1455 року під назвою «селище Сошників». За версією А. Стороженка, така назва походить від прізвища одного з перших поселенців — Сош, Сошко. За часів Козаччини Сошників належав до Переяславської першої сотні як володіння Переяславського кафедрального монастиря. Наприкінці 60-х років XVIII ст. тут нараховувалося лише 53 двори. За переписом 1859 року в селі було вже 168 дворів з 1423-ма жителями. На початку радянської доби (перепис 1926 р.) на місцині мешкало 3150, а разом з навколишніми хуторами Сошниківської сільради — Гути, Закаранці, Демиденкове, Левади — 3296 осіб. На 2011 рік село мало 1420 дворів із 3249 жителями [1, с. 193–194]. Сошників має видовжений тип забудови — уздовж траси з півночі на південь. За роки існування, включно з радян-

ською добою, у селі утворилося кілька традиційних кутків («вулиць»), назви яких збереглися в пам'яті людей і чітко розрізнялися ними за тими чи іншими ознаками. На півночі — Підгайці (межує із с. Старе), на сході — Солов'ївка (Обірки); далі по дорозі — Центр, ліворуч від останнього — Щучине (Щочине), прямо — Іскра, ліворуч і вперед від нього — Хутор (різні частини якого ще мали назви «Зелений Гай», «Цикалівка», «Писарщина»); нарешті, прямо по дорозі, за мостом через річку, — Карань, Солонці (ліворуч — Малі Солонці, або Глейки, праворуч — Великі Солонці). Фактично Хутор і Солонці були найближчими до с. Ковалин, розташованого в Переяславському районі.

Важливо зазначити, що ще з доби середньовіччя на землях Центрального Подніпров'я, куди входила і досліджувана місцевість, проходив інтенсивний процес формування українського етносу з його особливостями в матеріальній і духовній культурі. Давність поселення, у якому впродовж століть відбувалася природна зміна поколінь місцевого люду, і фактор глибини (с. Сошників віддалене від Києва на 70 км, міститься на кордоні Бориспільського й Переяславського р-нів), безумовно, сприяли консервації місцевих звичаїв і обрядів. Це добре простежується на прикладі відзначення давніх Троїцьких (Зелених) свят. Тут, як і в інших українських селах, сьогодні, готуючись до релігійного, а тепер уже й державного свята Трійці, прибирають вулиці, домівки, вичищають подвір'я і господарські будівлі. Напередодні Зеленої неділі, у суботу, яку називають «Клечальною», прикрашають свої оселі клечанням — зеленими гілками клена, верби, липи, ясена, в'яза, горіха тощо, розвішують їх над вікнами і дверима, устромляють у ворота і поштові скриньки. Раніше вірили, що в клечанні ховаються душі померлих предків, які на період великих свят провідують свої домівки. Біля порогу до хати, сараю дехто вкопує «деревця» липи, берези. Одночасно в хаті встромляють гілки клечання за ікони, ставлять на підвіконня, а підлогу встеляють сумішшю запашних трав: любистку, м'яти,

пижми, ласкавцю, аїру (місцева назва — гав'яр) або лепехи. Щоправда, традиції зеленого декорування на Трійцю сьогодні дотримуються не всі. Її ігнорують здебільшого нові мешканці села (в основному кияни, які придбали тут земельні ділянки для дач).

Специфічна прикмета Зелених свят у с. Сошників — спорудження ритуальних дерев, що мають назву «віха», або «виха», як кажуть місцеві жителі (ставити, зводити «виху»). Колись їх установлювали чи не на всіх вуличних кутках. Звичай троїцької «віхи», безсумнівно, має глибоку історію. Витоки його правомірно шукати в ідеології слов'янського язичництва, важливою складовою якої була магія родючості. Починаючи з XI ст., давньоруські церковні автори неодноразово з осудом повідомляли про поклоніння простого люду «гаям» і «деревам», про масові моління під ними. Релікти культури дерев в окремих місцевостях України етнографи фіксували й у XIX і XX ст. Ідеться про обряди весняно-літнього циклу: «кострубонька», «купала», «тополя», «кущ», «явір», «ігровий дуб» тощо.

Ритуальна практика вшанування дерев знає кілька головних модифікацій. Поряд зі справжнім зеленим деревом або його аломорфним дублікатом (жердина, стовп) у традиційному святковому дійстві часто фігурувало опудало-лялька або символічний персонаж — відповідним чином вбрана людина (зазвичай дівчина).

Першим достовірну інформацію про троїцькі «віхи», установлювані на Лівобережжі, зокрема територіально близькому до с. Сошників, подав М. Максимович. У своєму класичному етнографічному дослідженні «Дні та місяці українського селянина» він писав: «...українські парубки ставлять обрядового дуба: так називають довгу жердину з прикріпленим угорі колесом, що її всю прибирають травою та квітами. Господині, знаючи, що будуть спустошувати їхні городи, стережуть їх протягом усього сьомого тижня; але в тому й полягає молодецтво, щоб накрести квітів там, де їх стережуть: дівчата допомагають парубкам прикрашати квітками й стрічками зваб-

не колесо, під яким у перші дні (а подекуди й всі дні) зеленого тижня відбуватиметься їхнє спільне гуляння». Учений повідомляв також, що довкола обрядового дуба «викошують невеличкого рівчака, а подекуди ставлять і березове клечання» [4, с. 67–68]. У с. Рогозів (що за Борисполем, на шляху до Переяслава) ним була записана пісня, виконуючи яку, дівчата вбирали квітами і зеленню «сухий дуб» — троїцьку жердину з колесом:

*Розвивайся, сухий дубе,
Бо на тебе мороз буде!
— Я морозу не боюся,
Прийде весна — розів'юся!*

За припущенням М. Максимовича, «сухий дуб», оздоблений зеленню і квітами, символізував «літо, яке зародилося в кінці весни» [4, с. 68]. Проте семантичне значення даного ритуального комплексу цим, очевидно, не вичерпується. У системі язичницького світогляду святковий ритуал установа «віхи», що припадав на період найвищої активності сонця, імітував акт творення світу. Троїцько-купальські «дуб», «явір», «тополя» тощо — аналоги Світового дерева, за допомогою якого в міфології слов'ян моделювалися основні зони Всесвіту — верхня (Небесне Царство), середня (земля), нижня (підземне царство). За давніми віруваннями, через ритуальне дерево здійснювалася комунікація між світами живих і мертвих. Усе це дає підстави для семантичного ототожнення обрядової «віхи» із чарівним деревом давніх українських колядок:

*Стоїть яворець тонкий, високий,
Гей, дай, Боже!
Тонкий, високий, в корінь глибокий,
А в корінь чорні кунюньки,
А в середині ярі півоньки,
А на верхечку сив соколенько...*

Обряд установа троїцького дерева (найімовірніше, в околицях Борзни на Чернігівщині) на власні очі спостерігала в ХІХ ст. дружина П. Куліша — Г. Барвінок. Посилаючись на її «Оповідання з народних

уст», Б. Грінченко в редактованому ним «Словарі...» подав такі відомості: «І вежу в'ють. Колесо надінуть, квітами вберуть, любистком, чорнобривцями і поставлять на майдані, де улица дівчача» [6, с. 242]. Важливо, що Б. Грінченко, як досвідчений діалектолог, помітив варіативність вимови терміна «віха» в різних місцевостях, а також слушно вказав на вживання цього ж слова у значенні весільного прапора в обряді презви.

На початку ХХІ ст. ареал поширення троїцької «віхи» на Лівобережжі спробувала окреслити сучасна дослідниця календарного фольклору О. Чебанюк. За її даними, «від кордонів з Чернігівською областю до Броварів досі зберігається традиція ставити на Трійцю віху з колесом, хрестом, людиноподібною фігурою нагорі. Навколо віхи втикають у землю гілки липи, берези, утворюючи аналог “божественного саду” із світовим деревом посередині». Цей ареал далі продовжується від с. Рогозів до Переяслав-Хмельницького. Тут «віху» «прикрашають рушниками, зеленню, вгорі ставлять ікону» [8, с. 139]. За О. Чебанюк, між Борисполем і с. Рогозів вклинюється територія поширення купальського «ігрового дуба», згадуваного ще М. Максимовичем [8, с. 139]. Спираючись на інформацію, зібрану у 2011–2013 роках, ми можемо цю територію продовжити і на с. Старе (що межує із с. Сошників), і на с. Васи́нівка (колишня назва — с. Скопці) Баришівського району. Порівняно недавно живу традицію встановлення «віхи» в найдавніших населених пунктах Переяславського району, а саме: у селах Стів'яги, Строкова, Дем'янці, Харківці, Лецьки, Сомкова Долина та інших, а також у кількох мікрорайонах м. Переяслава-Хмельницького, задокументувала етнограф С. Микитченко [5, с. 199].

Є підстави вважати, що межами Київської області географія звичаю троїцько-купальських дерев не обмежується. У 1996 році етнолог З. Гудченко зафіксувала його живе побутування в селах Галайбине й Високе Бахмацького району Чернігівської області. Установлені тут на перехрестях вулиць високі жер-

дини, обвиті від низу догори квітами і травами, називають «купало́». Таку ж назву мала й антропоморфна фігурка, що прикрашала маківку «віхи» з колесом, перевитим квітами і травами в с. Високе [2, с. 5].

Маємо відомості про те, що обряд троїцької «віхи» досі активно побутує і в с. Комарівка Борзнянського району Чернігівської області. Зазвичай молодь з різних кутків села змагається в тому, чиє обрядове дерево вище. Поверх «вехи кріплять давній сонячний символ — возове колесо. Останнім часом, коли вози стали рідкістю, дерев'яні колеса можуть замінити старими велосипедними, але обов'язково їх заплітають лепехою, на яку висаджують дитячу ляльку».

Наведені вище матеріали переконують у перспективності подальших досліджень ареалістики троїцько-купальського дерева, що, урешті-решт, дозволить вийти на рівень етнографічного картографування цього архаїчного компонента духовної культури українців і його локальних варіацій: «віха», «явір», «ігровий дуб», «сухий дуб», «тополя», «купало» тощо. Той факт, що звичай обрядового дерева в одних місцевостях Лівобережжя приурочений до Трійці, а в інших — до Івана Купала, на нашу думку, можна пояснити календарною близькістю обох свят (особливо у випадку пізньої Пасхи, як це було у 2013 р.), а також їх спільною змістовною націленістю на вшанування культу рослинності. Можна гадати, що до прийняття християнства і троїцькі, і купальські обряди (у їх первинній редакції) входили до великого язичницького літнього свята зелених русалій.

Досі в науковій літературі не висвітлювався сам церемоніал установа́ння «віхи», який виразно характеризує розподіл функціональних ролей, задіяних у ньому учасників, мотивацію їх певних дій. Наші спостереження і зібрані відомості від інформаторів дозволяють певною мірою заповнити цю прогалину.

Традиційна церемонія встановлення обрядової «віхи» складається з ряду послідовних актів. Насамперед потрібно зрізати придатне дерево і доправити його на місце, де будуть

Іл. 1.

Плетення «перевесла» для троїцької «віхи».
Світлина О. Курочкіна

проходити святкові дійства. Це завдання для неодруженої парубочої молоді конкретного сільського кутка. Раніше «віху» тягли з лісу на свій куток уручну. Враховуючи, що довжина зрізаного стовбура (за свідченням інформаторів) могла сягати 30 м, процедура волочіння була досить трудомісткою і вимагала значної кількості рук. До того ж «віху» треба було обов'язково «вкрасти» вночі, криючись від очей місцевої влади і лісників. Така «ритуальна крадіжка» набирала характеру пригоди чи авантюри й уважалася виявом парубочого молодечства. Сьогодні, як правило, щоб не було зайвих проблем, «віху» зрізають, поставивши могорич ліснику й привозять на визначене місце трактором чи вантажівкою.

Об'єктом нашого включеного спостереження стало обрядодійство, що розгорталось на перехресті доріг сільських кутків Цикалівки і Писарщини. Надвечір Ключальної суботи

тут уже лежав 16-метровий оголений стовбур сосни із зеленою верхівкою і великою купою скошеного парубками різнотрав'я. Підготовка до встановлення «віхи» розпочалася з копання для неї ями. Це робили, змінюючи один одного, місцеві парубки, серед яких були й учні старших класів. Яма мала вигляд видовженої (1,5 м) неширокої (до 0,4 м) траншеї глибиною 1,8–2 м. Одна її стінка, у яку мала впиратися жердина, була прямовисною, а протилежна — пологою. Саме із цього боку поклали півтораметрову товсту дошку, що мала полегшити процес «сповзання» стовбура до ями.

Наступний акт церемоніалу — завивання («окручування») «віхи» зеленню. У ньому активну участь брали вже не лише хлопці, а й дівчата (кілька старшокласниць) переважно із цього ж кутка. Для того, щоб зручно було прикрашати стовбур сосни, його підняли на півметра над землею і поклали на стовпчики. Спочатку зі скошеної трави гуртом плели зелені гірлянди — «перевесла» завдовжки 4–5 м (див. іл. 1). Аби окремі жмутики трави з'єднати в суцільну стрічку, їх треба швидко скручувати й передавати з рук у руки. Потім, знову-таки колективними зусиллями

і хлопців, і дівчат, ними обвивали стовбур «віхи» зверху донизу. Суто дівочим було завдання прикрасити зелене верхів'я «віхи» — вінце. Для цього використовували різнокольорові стрічки, характерні для традиційного вбрання нареченої, які потім мальовничо трипотіли на вітрі. Одна з дівчат повісила і вишитий рушник. Раніше, за свідченням інформаторів, це робила та, яка мала невдовзі вийти заміж.

Опитувані повідомили, що в минулі роки «віху» прикрашали ще іконою (зазвичай Святої Трійці або Богоматері). Упродовж останніх десятиліть на Переяславщині зафіксовані непоодинокі випадки, коли поверх зеленої маківки «віхи» моделюють дерев'яний хрест, у зв'язку із чим саме обрядове дерево отримало ще одну назву — «хрест» [3, с. 181–183]. У практиці поєднання таких семантично неоднорідних символів-атрибутів, як обрядове дерево, хрест і церковна ікона можна побачити виразну прикмету язичницько-християнського синкретизму й певну данину мінливій ідеологічній кон'юнктурі. Тут варто згадати, що в радянські часи звичним було оздоблення «віхи» зіркою, червоним прапорцем. У та-

Іл. 2.
Установлення трійцької «віхи».
Світлина О. Курочкина

кому оформленні, зокрема, зафотографовано троїцький «явір» учасниками етнографічної експедиції Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського НАН України 1970 року (с. Черкасівка Яготинського р-ну Київської обл.). Пізніше дане фото В. Соколова використала в монографії [7, с. 191]. Очевидно, що вивішування на обрядовому дереві подібних символів існуючого тоді державного ладу було наївною, інколи неусвідомленою спробою пошуку компромісу з атеїстичними настановами влади, яка боролася з подібними «релігійними пережитками». У спогадах людей збереглися окремі згадки про заповзятих радянських чиновників-ініціаторів руйнування рукотворних символів Зелених свят [3, с. 183].

Найбільш складна й емоційно насажена операція підймання («ставлення»), зведення «віхи». Тут на допомогу молоді приходять досвідчені чоловіки зі свого кутка, які вже неодноразово брали участь у такому обрядодійстві. Цього разу в ролі «диригента» підйомних робіт виступив 75-літній Петро Криворот. Саме він віддавав потрібні команди і координував зусилля парубочого гурту. Спочатку вручну, підставляючи драбину, «віху» підняли на 40–45°. Одночасно стовбур посунули до ями, щоб він точно ввійшов у підготовлений отвір. Ще на землі до верхньої частини сосни прикріпили кілька міцних канатів (один, основний, до трактора і два, бічні, для страховки). У минулі часи, за розповідями старожилів, «віху» ставили вручну, використовуючи спеціальні хрестоподібні великі і малі «вилі», «лати», двома канатами на чотири кінці. Іноді залучали й волів.

Причепивши до трактора головний трос й утримуючи рівновагу за допомогою бокових розтяжок, за які, дослухаючись команди старшого, тягнули парубки, спільними зусиллями людей і техніки «віху» встановили вертикально (див. іл. 2). Тут же прикопали й утрамбували яму довкола неї. Кілька миттєвостей непевного хитання стовбура, коли, здавалося, він от-от упаде, можна вважати емоційною куль-

мінацією всього обрядодійства. Варто уточнити, що воно розпочалося при денному світлі, а завершилося в повній темряві.

Біля щойно встановленої «віхи» (див. іл. 3) розклали багаття і влаштували скромне пригощання для учасників церемоніалу. Музичний супровід забезпечували магнітофонні записи сучасних виконавців, трансльовані з автівки одного з місцевих «кутчан». Жодних обрядових пісень, приурочених до відзначаваної події, нам не вдалося почути. Святкування Ключальної суботи на кутку Цикалівка завершилося кількома залпами феєрверку. Наступного дня – на Святу неділю, – там же, біля «віхи», як задіяні в її установах молоді люди, так і сусіди різного віку, зібралися знову на гуляння. Принесли горілку, закуску («пров'єнт»).

На кутку вже давно чи не обов'язковою стравою була рибна юшка*.

Пригощалися, згадували встановлення «віхи» в минулі роки, жартували, співали під гітару. Цього ж вечора в новозбудованому клубі с. Сошників на офіційному рівні організували святковий танцювальний вечір із живою музикою, який приваблював молодь з кутків до центру.

Більш цілісне уявлення про повний традиційний церемоніал обряду дають спогади інформаторів, які зберігають цікаві факти як з 1930-х років, так і ще зовсім недавнього часу. З них дізнаємося, що, незважаючи на різні історичні обставини, обряд «віхи» в селі існував завжди «ще за батьків і дідів», бо то такий «закон був». До викладеного вище матеріалу варто додати кілька важливих сюжетів завершального етапу, утрачених в обрядодійстві, яке спостерігали автори. Так, після того, як «віху» звели, навколо неї робили «огорожу» («шалаш», «зала») чималої площі (інколи 5 × 5 м). Зазвичай її утворювали встромлені в землю великі зелені гілки дерев або кущів. Інколи вкопували стовпчики, на них набивали довгі

* В інших селах із цієї ж нагоди колективно готують і споживають пшоняну кашу – «кандьор».

Іл. 3.
Убрана троїцька «віха».

лати і все це заплітали зеленню. Землю всередині встеляли товстим шаром різнотрав'я.

Чи не нагадує це давнє язичницьке капище? Адже відомо, що міфологічному світогляду слов'ян було властиве сакральне зближення дерева і храму як священних локусів, де здійснювали громадські обряди. Біля «віхи» проводять гуляння впродовж усього Троїцького тижня. Саме тут, за давнім звичаєм, у ніч із суботи на Зелену неділю молодь мала охороняти («сторожити») свою «віху» від зазіхань парубків з інших кутків. Це була своєрідна ритуалізована гра-агон: зрізати вночі обрядове дерево суперників уважалося актом молодецької звитяги для одних і ганьбою для інших. Щоб не потрапити в халепу, парубки не лише встановлювали сторожу, а й, звівши «віху», обмотували нижні її 2 м металевим тросом, сіткою-рабицею, ланцюгом. Наявність цих охоронних засобів ми помітили і на кутку

Цикалівка, хоча необхідність їх, як видається, дедалі втрачає свій сенс.

За свідченням інформаторів, прямої крадіжки «віхи» вони не пам'ятають, але її міг замінити простий надпил стовбура, що за традицією означав необхідність «викупу» вкраденої жердини. Зазвичай постраждала сторона виставляла обумовлений могорич (деякі інформатори вбачають тут аналогію з долею весільного «гільця»). Подібна ситуація трапилася і цього року, коли парубки Цикалівки зуміли, нібито, поставити такий знак на «віху», яку було зведено на іншому кутку — на Солонцях.

За традицією «віха» стояла весь Троїцький тиждень (деякі інформатори розповідали і про два тижні, як це і було цього річ). Якщо «віха» стояла понад термін, то в селі довго могло не бути дощу. Протягом цих днів мешканці кутка, гості продовжували гуляти під «віхою», тим більше, що в понеділок, тобто у Духів день, село святкувало свій перший із трьох Храмів.

Завершальним актом усього комплексу дійств навколо обрядової «віхи» є її продаж-купівля. Зазвичай траплялася людина, яка заявляла, що викупує «віху». Це могло статися вже на другий день після її зведення або ж наприкінці наступного тижня. Існувало переконання, що подібна деревина приносить у двір господаря всілякі гаразди. Часто її могли задіювати як сволок, «связину» в новій хаті, у великих господарських спорудах тощо. Покупець розбирав «віху» за допомогою тих же парубків, яким віддавав гроші. Останні одразу використовували за призначенням — на них купували горілку, закуску, і відбувалося прощальне гуляння біля «віхи».

Отже, з огляду на власні спостереження та дані інформаторів останніх років, доводиться констатувати, що процеси руйнування аграрної цивілізації і демографічна криза посприяли тому, що давня традиція троїцької «віхи» на інших кутках с. Сошників сьогодні має спорадичний вияв. Утрачаючи масовість побутування, ритуальну повноту, народні звичаї та обряди здатні продовжити своє життя

у форматі вторинного фольклору. Після здобуття незалежності Україною з року в рік установлюють ритуальну «віху» в скансені Історико-етнографічного заповідника «Переяслав» і в Національному музеї народної

архітектури та побуту в Пирогові (м. Київ). В умовах музею самотутній символ єднання людини з природою стає центром, навколо якого розгортаються масові троїцько-купальські святкування.

1. Бориспільщина. Чарівний край, пісенний край. – Бориспіль, 2011.

2. Гудченко З. С. Відлуння Купала // Жива вода. – 1997. – Лип.

3. Котлярова Л., Левченко С. Зелені свята на Переяславщині у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: традиції і сучасність // PEREYASLAVICA. Наукові записки : зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 3 (5).

4. Максимович М. Дні та місяці українського селянина. – К., 2002.

5. Микитченко С. Збереження в побуті та відтворення народних календарних свят на Пере-

яславщині (кінець ХХ – початок ХХІ століття) // PEREYASLAVICA. Наукові записки : зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 3 (5).

6. Словарь української мови / упоряд. Б. Грінченко. – К., 1907. – Т. І.

7. Соколова В. К. Весенне-летние обряды русских, украинцев и белорусов. – М., 1979.

8. Чебанюк О. Молодіжний календар у контексті традиційної культури України // Народна культура українців: життєвий цикл людини. – К., 2010. – Т. 2. Молодь. Молодість. Молодіжні субкультури.

Список інформантів

с. Комарівка: Олександр Миколайович Онасенко (1975 р. н.)

с. Сошників: Юхим Леонтійович Голяд (1924 р. н.), Назар Макарович Григорець (1926 р. н.), Петро Васильович Криворот (1938 р. н.), Софія Володимирівна Тригуб (1938 р. н.), Григорій Антонович Штефан (1938 р. н.), Галина

Євменівна Коломиєць (1947 р. н.), Катерина Миколаївна Григорець (1963 р. н.), Любов Петрівна Штефан (1969 р. н.), Сергій Олексійович Криворот (1987 р. н.), Володимир Васильович Григорець (1988 р. н.), Віталій Васильович Григорець (1990 р. н.)

с. Старе: Микола Іванович Лобода (1937 р. н.)